

Artikel til Baggrund.

En kortfattet indføring i Sydafrikas historie fra Englands undertvingelse af området til afslutningen på apartheidsystemet.

Af Hans Erik Stolten

Imperial dominans

Den engelske Guvernør for Kapkolonien, George Gray, havde allerede i 1858 luftet planer om et udvidet, forenet Sydafrika under engelsk herredømme og i slutningen af 1860'erne aktualiserede opdagelsen af guld og diamanter denne idé. Annekteringen af Basutoland (Lesotho) i 1868 startede en række erobringskrige, som omfattede briternes beslaglæggelse i 1871 af diamantfelterne fra de folkegrupper (Griqua, Tlhaping og Boere), der beboede området. Den engelske koloniminister, Lord Carnarvons mere målrettede føderationsplan fra 1875 fulgtes af koloniadministratoren, Theophilus Shepstones, invasion af Transvaal i 1877 og de britiske invasioner af Zululand og Pedi-folkets land i 1879. Med sammenbruddet af zuluernes modstand i 1880'erne, invasionerne af Gaza- og Ndebele-kongerigerne i 1893 til 1896 og nedkæmpelsen af vendaernes modstand i 1898 var der efter år 1900 stort set ingen autonome afrikanske samfund tilbage i regionen.

I 1886 blev verdens dengang største guldreserver opdaget ved Witwatersrand. Efterfølgende begyndte de overvejende landbrugsbaserede europæiske områder i Sydafrika en urbaniserings- og industrialiseringsproces, hvorunder regionen udviklede sig til en storleverandør af ædle mineraler til verdensøkonomien. Især guld var efterspurgt som støtte for nationale valutaer og sikring af den ekspanderende internationale handel.

En lille overklasse af minekapitalister fremskyndede overgangen fra enkeltmandsdiamantgravning til moderne mineindustri. Centraliserede aktieselskaber købte graverne ud og monopoliserede industrien. Allerede i 1889 var De Beers Consolidated Mines (kontrolleret af Cecil Rhodes, som også var premierminister for Kapkolonien) noget nær den eneste diamantudvinder. En del hvide gravere blev ansat som tilsynsmænd eller som faglærte minearbejdere, men fra midten af 1880'erne bestod arbejdsstyrken hovedsageligt af sorte vandrearbejdere, der blev indkvarteret i lukkede områder overvåget af virksomhederne. Den hurtige vækst i guldmineindustrien intensiverede processer såsom immigration, urbanisering og kapitalinvesteringer. I 1899 tiltrak gulmindustrien investeringer for 75 millioner pund, producerede næsten tre tiendedele af verdens guld og beskæftigede over 100.000 mennesker, hvoraf det overvældende flertal var sorte migrantarbejdere. De blev tvunget til lønarbejde gennem pålagte skatter og brud på arbejdskontrakter blev straffet.

Verdens rigeste guldfelter var imidlertid også de sværeste producere på. Selvom malmen var rigelig, løb guldlagene ekstremt dybt og malmen indeholdt ikke særlig meget guld per vægtenhed. For at være rentabel skulle guldmindedriften derfor være intensiv med dybtgående skakter, hvilket krævede store input af arbejdskraft, kapital og teknologi.

Guldmineejerne etablerede hurtigt et system for arbejdskraftrekruttering, minimale lønninger og kontrollerbare beboelsesområder, der kom til at præge efterfølgende sociale, økonomiske og raciale forhold i landet. Hvide minearbejdere tilkæmpede sig hurtigt relativt høje lønninger. I modsætning hertil tjente den store masse af ufaglærte sorte migrantarbejdere fra hele det sydlige Afrika (især fra det nuværende Mozambique og Zimbabwe) omkring en niendedel af lønnen for hvide minearbejdere omkring år 1900 og det skulle kun blive værre.

Gennem Boerkrigen 1899-1902 sikrede den engelske imperialisme sig kontrol over hele Sydafrika. Lord Salisburys regering i Storbritannien gik i krig for at sikre engelsk hegemoni i det sydlige Afrika, mens boerrepublikkerne kæmpede for at bevare deres uafhængighed. Den brutale kolonikrig varede to et halvt år, hvor englænderne stillede med op mod en halv million mand imod halvfemstusinde boersoldater og udenlandske frivillige. Selvom det ofte er blevet set som en krig blandt hvide indbyrdes, brugte begge sider i vid udstrækning sorte som hjælpestyrker.

Englænderne forsøgte at passivisere landområderne med den brændte jords politik og placerede civilbefolkningen i koncentrationslejre. Omkring 25.000 afrikaanerkvinder og -børn døde af sygdom og underernæring i disse lejre, mens 14.000 sorte døde i separate lejre. Vereeniging-fredstraktaten

afspejlede den britiske militærmagts sejr, men gav den indrømmelse til boerne, at spørgsmålet om eventuelt at give de sorte afrikanere en form for stemmeret først ville blive behandlet efter, at en form for selvstyre var blevet etableret i de tidligere boerrepublikker.

Englændernes vision om et land politisk domineret af engelsktalende hvide slog langt hen ad vejen fejl. Da den senere liberale engelske Campbell-Bannerman-regering gav ”ansvarligt selvstyre” til de tidligere boerrepublikker i 1907, vandt afrikaanerdominerede politiske partier valgene.

Den delvist selvstændige Sydafrikanske Union etableredes i maj 1910 efter en genopbygningsperiode (reconstruction) mellem 1902 og 1910. I den periode blev der skabt nye administrative strukturer og et tæt forhold udviklede sig mellem politikere og minekapitalister, der konsoliderede guldets økonomiske dominans. Genopbygningen sikrede også, at sorte samfund blev overvåget og beskattet mere effektivt og den nye forfatning udelukkede de facto sorte fra politisk magt.

Både afrikaanstalende hvide og en mere moderne sort nationalisme søgte nye strategier.

Syndikalistiske hvide arbejdere og stædige boere kæmpede på forskellige planer mod arbejdsgivere og regeringer kulminerende i Rand-oprøret i 1922, hvor hvide arbejdere besatte Johannesburg, før de blev nedkæmpet med maskingeværer og fly. De sorte afrikaneres protester mod den nye orden spændte på den anden side fra høflig lobbyisme, passiv modstand og strejker til væbnede oprør i landområderne.

En kommission for indfødte affærer, Native Affairs Commission (SANAC), var blevet udpeget. Dens rapport foreslog i 1905 territorial adskillelse af sort og hvidt jordejerskab, systematisk adskillelse ved skabelse af sorte ”locations”, fjernelse af sorte ”besættere” fra hvide farme og deres erstatning med rettighedsløse landarbejdere. Kommissionens anbefalinger dannede grundlaget for mange raceadskillelseslove vedtaget mellem 1910 og 1936.

Union og betinget selvstændighed

Under boerkrigen havde mange sorte sydafrikanere identificeret sig med den britiske sag, fordi imperiale politikere lovede dem lighed, ”equal laws, equal liberty”, men løfterne kunne ikke holdes og en følelse af forræderi stimulerede politiske protester blandt andet blandt missionsuddannede sorte.

Organisationer opstod for at imødegå den forestående forening af udemokratiske, hvidstyrede provinser. Som svar på den forfatningsmæssige uret afholdt de sorte deres egen South African Native Convention i Bloemfontein. Dette var et vigtigt skridt mod dannelsen af permanente nationale sorte politiske organisationer. En sådan organisation blev grundlagt den 8. januar 1912, da South African Native National Congress (fra 1923 African National Congress, ANC) kom til. Ikke al sort protest fandt sted gennem disse nye middelklasseorganisationer. Sorte bønder fra Natal nægtede for eksempel at betale skatter i 1906 og deres modstand udviklede sig til en væbnet opstand ledet af zuluhøvdingen Bambatha. Under dette fremtvungne oprør blev 4.000 sorte dræbt og mange tusinde fængslet.

Parallele udviklinger fandt sted blandt politisk bevidste farvede og indere. Deres første nationalt baserede organisation var African Political (senere People’s) Organization, grundlagt i Cape Town i 1902. Under Abdullah Abdurahmans lederskab lobbiede denne organisation for farvede rettigheder og havde til tider forbindelser med andre sorte politiske grupper. Indere i Transvaal, ledet af Mohanads Gandhi, modsatte sig også diskriminerende lovgivning.

Før, under og efter første verdenskrig engagerede sorte arbejdere sig også i sporadiske strejker, hvilket gav anledning til de første sorte fagforeninger. Mere end 70.000 afrikanske guldminearbejdere standsede produktionen i en uge i kamp for lønstigninger i februar 1920. Soldater og politi brød strejken, men ikke før 11 minearbejdere var døde og over 100 såret. Denne strejke var en del af en protestbølge i flere byer over at inflationen udhulede de sorte arbejderes realløn.

Segregationperioden

Med støtte hovedsageligt fra fattighvide og militante afrikaanerintellektuelle grundlagde J.B.M. Hertzog National Party i 1914. Valget i 1915 gav Nationalistpartiet 30 procent af stemmerne, fordi mange afrikaanere forlod South African Party, der blev ledet af de andre tidligere boergeneraler Louis Botha og Jan Smuts. Hertzogs parti vandt flertal i 1920 på en republikansk platform (det vil sige større selvstændighed fra England) og separate skolesystemer for afrikaans- og engelsktalende hvide. Valget i juni 1924 gjorde Hertzog til premierminister gennem en koalition mellem National Party og Labour-party, der blev kendt som pagtregeringen.

Gennem de første årtier af Union of South Africas eksistens indførtes segregation som et karakteristisk træk ved alle sider af politisk, socialt og økonomisk liv som en løsning på "the native question". De sorte blev retribaliseret efter statens retningslinjer og deres etniske forskelle fremhævet i del og hersk politikker. Lovgivning sørgede for raceadskillelse i industrielle, territoriale, administrative og boligpolitiske områder. Hertzogs pagtregering styrkede Sydafrikas autonomi, hjalp lokal kapital og beskyttede hvide arbejdere mod sort konkurrence.

Mines and Works Act fra 1911 og dens efterfølger fra 1926 reserverede velbetalte jobs inden for minedrift og jernbaner til hvide arbejdere. The Natives Land Act af 1913 afsatte mindre end en tiendedel af Sydafrikas areal som sorte reservater og forbød sorte at købe eller leje jord uden for reservaterne. Loven begrænsede også ansættelsesforhold, hvorunder sorte kunne leve på hvidt-ejede gårde. Native (Urban Areas) Act fra 1923 adskilte bymæssige boligområder og reducerede adgangen til byerne for sorte afrikanere (influx control). Hertzoglovene gjorde reserveområderne en smule større fra 1936, men fjernede samtidig sorte vælgere fra valglisten i Kapprovinsen. Sorte stemte nu på en separat liste for at vælge tre hvide parlamentsrepræsentanter. I de andre provinser havde de ingen stemmeret.

Den første moderne, massebaserede, sorte politiske interesseorganisation, Industrial and Commercial Workers Union (ICU), blomstrede op som reaktion på forværede forhold og på ANC's liberalt prægede samarbejdspolitik som et bredt funderet organ for protester på landet havde den mange tusinde tilhængere blandt sorte fæstere og landarbejdere på hvide gårde. ICU forbandt utallige lokale klager gennem retssager til en generel anklage mod landpolitikken, men mistede indflydelse fra slutningen af 1920'erne. Sydafrikas kommunistiske parti (CPSA, senere SACP), grundlagt i 1921, var i starten aktiv inden for de hvide fagforeninger, men fra 1925 rekrutterede det overvejende sorte medlemmer og fra 1929 opfordrede det til sort flertalsstyre og påvirkede ANC i radikal retning. ANC's præsident, Josiah Gumede, bevægede sig til venstre, men det førte til en splittelse i ANC i 1930, hvor de mere moderate kræfter midlertidigt vandt terræn.

Depressionen i begyndelsen af 1930'erne førte Hertzog, Nationalistpartiets leder, til at søge en koalitionsregering med sin mere liberale rival, Jan Smuts, fra 1933. Smuts var leder af South African Party, hvis støtte kom fra storindustrien og fra det engelsktalende mindretal af hvide, mens Nationalistpartiet fik sin hovedstøtte fra boerbønder og afrikaanerintellektuelle. I 1934 fusionerede de til United Party med Hertzog som premierminister. De to ledere delte en fælles interesse i at favorisere de stemmeberettigede, som næsten alle var hvide, frem for dem uden stemmeret, som alle var sorte. De ydede massiv støtte til hvide bønder, hjalp fattighvide med beskyttede job og bremsede afrikanernes bevægelse ind mod byerne. For nogle hvide var det for lidt. Nationalistpartiets Daniel F. Malan modsatte sig partisammenslutningen. Han holdt partiet i live og skulle blive instrumentel for formuleringen af den egentlige apartheidpolitik.

Sydafrika ændrede sig i 1930'erne og 40'erne fra et overvejende landbrugsland til et land med en mere mangfoldig økonomi. Levestandarden for de fleste hvide blev forbedret, men farvede, sorte og indere oplevede ingen fremgang. Indtil slutningen af apartheid tilhørte næsten ni tiendedele af Sydafrikas jord de hvide. Samtidig blev forholdene i de indfødte reservater gradvist værre gennem overbefolkning og jorderosion. Overbefolkning og overgræsning i reservaterne gjorde det nødvendigt for en stor del af mændene at arbejde for løn andre steder; på hvide gårde, i minerne eller i byerne og det var sådan set også meningen med systemet. I guldmineindustrien faldt de sortes realløn mellem 1911 og 1941 til en tolvtedel af de hvide arbejderes.

Liberalt mellemspil

Ved anden verdenskrigs start splittedes United Party. Hertzog ønskede, at Sydafrika skulle forblive neutralt, men Smuts valgte at tilslutte sig den britiske krigsindsats. Hertzog og hans tilhængere tilsluttede sig Malans genforenede National Party. Smuts blev statsminister indtil 1948.

Krigstidsinflation og lønefterslæb bidrog til sociale protester og strejker efter krigens afslutning. Den ekspanderede fremstillings- og serviceindustri medførte stigende urbanisering og ved krigens slutning boede der flere sorte end hvide også i byerne. De begyndte at vise politiske muskler. Sorte boykottede busselskaber, der forsøgte at hæve billetpriserne, de dannede branchebaserede fagforeninger og i 1946

gik over 60.000 sorte guldminearbejdere i strejke for højere lønninger og forbedrede levevilkår. Strejken i 1946 blev brutalt undertrykt af regeringen, men de hvide vælgere følte sig alligevel truet af de indrømmelser, der blev givet til de sorte. For mange af dem så det ud til, at United Party indtog en tvetydig holdning til raceforhold. Nationalistpartiet hævdede, at regeringens svaghed truede det hvide overherredømme og brugte ordet apartheid til at beskrive et program med skærpet adskillelse og diskrimination. Nationalistpartiet vandt de hvides valg i 1948 med en snæver margin. Efter sejren konsoliderede Nationalistpartiet sin kontrol over staten og vandt i de efterfølgende år en række valg med øget flertal. Farvede vælgere blev fjernet fra valglisten i 1956. Fra 1969 var vælgerne udelukkende hvide. De hvide repræsentanter for sorte og farvede blev afskaffet.

Apartheid

Efter en kort recession i begyndelsen af 1960'erne voksede økonomien igen hurtigt indtil slutningen af 1970'erne. På det tidspunkt havde Sydafrika udviklet en beskyttet infrastruktur. Statselskaber (parastatals) kontrollerede industrier med betydning for den nationale sikkerhed. For eksempel blev South African Coal, Oil and Gas Corporation (SASOL) etableret i 1950 for at gøre Sydafrika selvforsynende.

Efter at Hendrik Verwoerd havde overtaget lederskabet fortsatte det hvide parlament med at vedtage love der legaliserede og institutionaliserede apartheidsystemet. Population Registration Act fra 1950 klassificerede alle sydafrikanere efter race. Prohibition of Mixed Marriages Act og Immorality Act fra 1949-50 forbød tværraciale ægteskaber eller sex. Suppression of Communism Act fra 1950 forbød en meget bredt defineret kommunisme, der i realiteten omfattede enhver modstand mod regeringen og bemyndigede regeringen til at tilbageholde enhver, den mente kunne fremme "kommunistiske" mål. Indemnity Act fra 1961 gjorde det lovligt for politifolk at begå voldshandlinger, tortur eller dræbe i udøvelsen af deres officielle pligter.

Love og regler, der blev kendt som "petty apartheid" adskilte sydafrikanere i alle livets sfærer; i busser, taxaer, biografteater, restauranter, transportmidler og adgang til strande. "Grand apartheid", på den anden side, betegnede den fysiske adskillelse af racegrupperne i byerne og på landet. Under Group Areas Act fra 1950 blev byerne i Sydafrika opdelt i adskilte bolig- og forretningsområder. Hundretusindvis af farvede, sorte og indere blev fjernet fra områder klassificeret som hvid bosættelse.

Sorte blev påduttet et oprindeligt stammetilhørsforhold og henvist til at leve i bantustanområder under samarbejdsvillige høvdinge, undtagen når de arbejdede midlertidigt i hvide byer eller på hvide gårde. Regeringen sammenstykkede spredte reservater til 10 "hjemlande" beregnet til specifikke sort-etniske samfund som blev forsøgt gjort "uafhængige" af Sydafrika. Mellem 1976 og 1981 accepterede fire af dem denne del-og-hersk politik; Transkei, Bophuthatswana, Venda og Ciskei. Ingen af dem blev dog nogensinde anerkendt af nogen udenlandsk regering. Ligesom de andre hjemlande var de helt afhængige af tilskud, administration og beskyttelse fra Pretoria.

Forholdene i hjemlandene blev ved med at forværres og mange mennesker fandt vej til byerne. Som svar skærpede regeringen paslovene. Fra 1960'erne til begyndelsen af 80'erne gennemførtes omfattende tvangsforflytninger, hvor mere end 3 millioner blev fjernet fra byer og hvide landområder og anbragt i bantustans.

Regeringen etablerede også direkte kontrol over uddannelsen af sorte. Bantu Education Act fra 1953 etablerede adskilte, statsdrevne skoler. The Extension of University Education Act fra 1959 forbød de etablerede universiteter at acceptere sorte studerende undtagen efter særlig tilladelse. I stedet oprettede regeringen halvårlige etniske universiteter for hver sin racegruppe under streng kontrol.

Fra modstand til frihedskamp

Efter at ANCs såkaldte ungdomsafdeling, Youth League, opstod i begyndelsen af 1940'erne, blev ANC vakt til live under en karismatisk leder, Albert Luthuli, sammen med en yngre generation af aktivister, derunder Walter Sisulu, Oliver Tambo og Nelson Mandela.

I 1952 organiserede ANC en trodskampagne, hvor tusinder af aktivister trodsede diskriminerende love ved at brænde deres pas og passivt at lade sig arrestere. Et massemøde, der blev afholdt i 1955, kendt som Congress of the People, inddragede indere, farvede og progressive hvide (mestendels gedulgte kommunister fra Congress of Democrats, SACOD). Man vedtog Frihedserklæringen, Freedom Charter, som klargjorde, at "South Africa belongs to all who live in it, black or white."

I 1959 kom det til en splittelse i ANC, hvor en gruppe afrikanister under ledelse af Robert Sobukwe grundlagde den panafrikanske kongres, Pan-Africanist Congress (PAC), fordi de mente, at ANCs alliance med hvide, farvede og indiske organisationer forplumrede og udvandede kampen for sorte afrikaneres befrielse. PAC lancerede en ny anti-pas-kampagne i marts 1960, hvor tusindvis af ubevæbnede sorte førte sig frem uden pas foran politistationer. I Sharpeville, en sort township nær Johannesburg, åbnede politiet ild mod menneskemængden. Mindst 67 sorte blev dræbt og mere end 180 såret. Det førte til omfattende strejkebevægelser og i Cape Town marcherede 30.000 sorte i en fredelig protest til centrum. I Pondoland og andre landdistrikter udbrød væbnede oprør. Regeringen genetablerede kontrollen med magt ved at mobilisere hæren, forbyde ANC og PAC og arrestere mere end 11.000 mennesker under nødretsbestemmelser.

Efter Sharpeville kom lederne af ANC og PAC til den konklusion, at apartheid ikke kunne overvindes med fredelige midler alene. PAC etablerede en væbnet fløj kaldet Poqo, som dog aldrig rigtigt drev det til ret meget og ANC oprettede i 1961 sin militære fløj, Nationens spyd, Umkhonto we Sizwe (MK). En del sabotageaktioner blev udført, men i 1964 havde regeringen fanget mange af lederne, inklusive Mandela og Sobukwe og de blev idømt lange fængselsdomme og anbragt på Robben Island. Selv hvide borgerlig-liberale havde en væbnet afdeling, African Resistance Movement (ARM) og en af deres sabotører, John Harris blev dødsdømt og hængt. Mange flygtede ud af landet, og Oliver Tambo ledede ANC fra et hovedkvarter i Zambia.

Frihedskampen i offensiven

Gennem næsten 10 år havde den sydafrikanske regering en vis succes med at begrænse den indenlandske oppositionen og de udenlandske investeringer, der kortvarigt var blevet trukket tilbage i begyndelsen af 1960'erne, vendte langt hen ad vejen tilbage.

En ny fase af indenlandsk, folkelig modstand begyndte i 1973, da sorte fagforeninger organiserede en række strejker for højere lønninger og forbedrede arbejdsforhold. Stephen Biko og andre sorte studerende havde i 1972 grundlagt Black Peoples Convention (BPC), som inspirerede til en ideologisk tendens kendt som Black Consciousness Movement, som effektivt appellerede til sorte om at være stolte af deres egen kultur. Påvirket af resultater skabt af borgerrettighedsbevægelser og revolutionære partier andre steder i verden bredte utilfredsheden sig.

Den 16. juni 1976 demonstrerede tusindvis af børn i Soweto, en afrikansk township uden for Johannesburg, imod regeringens insistens på, at de skulle undervises på afrikaans i stedet for på engelsk. Da politiet åbnede ild med tåregas og derefter kugler, startedes en landsdækkende cyklus af protester og undertrykkelse, der blev kendt som Sowetoprøret. Omkring 600 blev dræbt af det sydafrikanske politi og 4000 såret. Efterfølgende blev mange arresteret og organisationer forbudt. Steve Biko døde i politiets varetægt.

Apartheidsystemet kunne ikke længere sørge for stabilitet i Sydafrika. Landet blev i stigende grad isoleret og fordømt globalt som den sidste bastion for hvid racedominans. Mange sorte og progressive hvide gik i eksil.

Indenfor Nationalpartiet fik et nyt lag af mere rationelle erhvervsledere og intellektuelle efterhånden større indflydelse. De indså, at der skulle indføres reformer for at formilde udenlandske og indenlandske kritikere. Pieter W. Botha efterfulgte B.J. Vorster som premierminister i august 1978 og hans regering forsøgte sig med nogle helt utilstrækkelige reformer, samtidig med en de facto forøgelse af statskontrollen. Man vedtog en ny forfatning, der skabte separate, men betydningsløse, parlamentariske organer for indere og for farvede, samtidig med at den tildelte store beføjelser til præsident Botha. Det hvide parlamentskammer kunne tilsidesætte de farvede og indiske kamre i alle spørgsmål af national betydning. Sorte afrikanere havde ingen stemmeret i selve Sydafrika. Jordlovene og adskilte boligområder opretholdtes. Skoler og sundheds- og velfærdstjenester for sorte, indere og farvede forblev adskilte.

Botha brugte også Sydafrikas militære styrke til at forhindre de nyligt afkoloniserede, socialistisk orienterede nabolande fra at støtte antiapartheidsolidariteten. South African Defense Force (SADF) hjalp Renamooprørerne mod regeringen i Mozambique og den USA-støttede UNITA-hær i Angolas borgerkrig. SADF-tropper gik ind i Botswana, Swaziland, Zimbabwe, Lesotho og Mozambique for at lave forebyggende angreb på ANC-baser i disse lande. Botha holdt Sydvestafrika/Namibia, under

sydafrikansk dominans. Man producerede endda nogle få atomvåben, som det blev afsløret i 1979, efter alt at dømme i samarbejde med Israel. Hundredtusinder døde under krigshandlinger i frontlinjestaterne.

En Commonwealthmission på højt niveau besøgte Sydafrika i 1986 i et mislykket forsøg på at overtale regeringen til at suspendere sine militære aktioner i townships, løslade politiske fanger og stoppe med at destabilisere nabolandene. Senere samme år var den offentlige harme i USA over Sydafrikas racepolitik stærk nok til, at den amerikanske kongres i 1986, trods et præsidentielt veto fra Reagan, kunne vedtage begrænsede sanktioner mod nye lån og investeringer til Sydafrika. Kampen intensiveredes i begyndelsen af 1980'erne og blev yderligere polariseret. Som svar på den utilstrækkelige forfatningsreform, som var designet til at splitte oppositionen ved give indere og farvede fordele, dannede over 500 civilsamfundsgrupperinger United Democratic Front (UDF), som blev tæt knyttet til det eksilerede ANC. Strejker, boykot og angreb på sorte politifolk og byrådsmedlemmer eskalerede og undtagelsestilstand blev erklæret i mange dele af landet i 1985. Året efter udråbte regeringen en landsdækkende undtagelsestilstand og indledte en kampagne for at eliminere al opposition. Politifolk og soldater patruljerede de sorte townships i pansrede køretøjer. De tilbageholdt og dræbte tusindvis af sorte, mens hæren fortsatte sine felttog i nabolandene. Rigide censurlove forsøgte at skjule disse handlinger.

Den brutale magt bremsede ikke modstanden. Kritikere som den anglikanske ærkebiskop Desmond Tutu, modtager af Nobels fredspris i 1984, trodsede åbenlyst regeringen sammen med andre indflydelsesrige afrikanske gejstlige og intellektuelle. Modstanden fra sorte arbejdere fortsatte, herunder en massiv strejke fra National Union of Mineworkers. Væbnede sabotagehandlinger eskalerede. Økonomien led hårdt under de internationale sanktioner, samt udgifterne til administrationen af apartheid og de militære eventyr i Namibia og Angola. Bruttonationalproduktet faldt samtidig med en stigende inflation. I 1988 led den sydafrikanske hær et alvorligt militært tilbageslag under kampe med cubanske tropper i Angola, hvorefter regeringen underskrev en fredsaftale, der banede vejen for Namibias uafhængighed fra Sydafrika i 1990. Gradvist gik det op for flere og flere hvide, at der ikke var nogen vej udenom at dele magten med de sorte sydafrikanere.

Forhandlinger og ufuldbragt revolution

Internt oprud indenfor Nationalpartiet tvang i 1989 Botha til at træde tilbage som både partileder og præsident. Partiet valgte efterfølgende F.W. de Klerk som efterfølger. De Klerk annoncerede et program for reel forandring i en tale til parlamentet den 2. februar 1990. Ni dage senere blev Nelson Mandela løsladt fra fængslet. I løbet af det næste år ophævedes grundlæggende apartheidlove, undtagelsestilstanden ophævedes, en del politiske fanger blev sat fri og eksilerede begyndte at vende tilbage til Sydafrika.

I 1991 efterfulgte Mandela Oliver Tambo som leder af ANC og reelle forhandlinger om magtdeling startede. Forhandlingerne fandt sted midt i omsiggribende og eskalerende vold, især i det sydlige Transvaal, landets industrielle hjerte og i Natal.

En endelig aftale om en (mere eller mindre) fredelig fremtid blev trods alt nået i slutningen af 1993, en bedrift som Mandela og de Klerk i fællesskab modtog Nobels fredspris for i 1993. Ledere af 18 partier godkendte en midlertidig forfatning, som skulle træde i kraft umiddelbart efter Sydafrikas første almindelige valg i april 1994.

ANC vandt næsten to tredjedele af stemmerne i 1994, Nationalpartiet lidt mere end en femtedel og det Zulu-nationalistiske IFP fik størstedelen af resten. Mandela blev taget i ed som præsident for det nye Sydafrika den 10. maj foran en jublende folkemængde, der omfattede FN's generalsekretær og 45 statsoverhoveder, samt repræsentanter fra mange folkelige, internationale solidaritetsbevægelser.

Den nye flerpartiregering, Government of National Unity, havde det erklærede mål at give afrikanerne forbedret uddannelse, boliger, elektricitet, rindende vand og sanitet. I erkendelse af, at økonomisk vækst var afgørende for sådanne formål, vedtog ANC en moderat økonomisk politik og droppede de fleste af de socialistiske elementer, der havde karakteriseret dets programmer fra 1960'erne og fremefter.

Et af de vigtigste organer, der blev oprettet under Mandelas præsidentperiode, var Truth and Reconciliation Commission (TRC), som blev skabt for at undersøge de grusomheder, der var begået under apartheidårene. Den blev oprettet i 1995 under ledelse af ærkebiskop Tutu og fik beføjelse til at give amnesti selv til dem, der fandtes at have begået selv grove krænkelser af menneskerettighederne. TRC blev efterfølgende et mål for udbredt kritik. Mange hvide så kommissionen som ensidigt rettet mod dem og mange sorte betragtede den som en facade, der gjorde det muligt for gerningsmændene til afskyelige forbrydelser at gå fri i borgfredens navn, selvom detaljer om mordene på mange ANC-medlemmer blev afsløret undervejs. Det blev klart, at der fortsat er et stykke vej til en ægte forening af alle sydafrikanere.

Om forfatteren.

Hans Erik Stolten har en ph.d. i historie fra Københavns Universitet, hvor han har været ansat som ekstern lektor og forskningsadjunkt ved Center for Afrikastudier. Han var i flere år ansat som forsker ved Nordisk Afrikainstitut i Uppsala.

Litteraturhenvisninger og anden information om Sydafrikas historie kan findes på forfatterens hjemmeside: <https://www.jakobsgaardstolten.dk/>.